

Στ

Στά πλαίσια του "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ" Νομική
ή Π.Α.Σ.Π. διοργανώνει έκδηλωση
μέ θέμα: "Η ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ"

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ: ~~RALPH~~ MILIBAND

ΚΩΣΤΑΣ ΣΗΜΙΤΗΣ

RALPH MILIBAND: Είναι από τους πιο σημαντικούς Άγγλους μαρξιστές
καί πολιτικούς επιστήμονες. Διατέλεσε καθηγητής
στά πανεπιστήμια του Λονδίνου καί του Αθήνας.

Τό πρώτο του έργο "Ο κοινοβουλευτικός
σοσιαλισμός" αποτέλεσε την πιο έμπεριστατωμένη
κριτική της ρεφορμιστικής στάσης της ήγεσίας
του εργατικού κόμματος. " Έγινε παγκόσμια
γνωστός μέ τήν ανάλυση του συστήματος έξουσίας
στίς άνα πτυγμένες καπιταλιστικές χώρες στό
βιβλίο "Τό κράτος στήν καπιταλιστική κοινωνία"
(1969).

Τελευταίο του έργο είναι τό "Μαρξισμός καί
πολιτική"(1977) όπου επιδιώκει νά αναλύσει
βασικά προβλήματα της πολιτικής επιστήμης από
μαρξιστική σκοπιά.

Στήν Ελλάδα έγινε γνωστή ή διαμάχη του μέ
τό Νίκο Πουλαντζά για τόν ρόλο του καί τήν
α ύτονομία του κράτους.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΗΜΙΤΗΣ: κα θηγητής Παντείου.

1

Στή χτεσινή συζήτηση για τήν αὐτονομία τοῦ κράτους στή Νομική Σχολή πού διοργάνωσε ἡ ΠΑΣΠ μίλησαν ὁ καθηγητής Ράλφ Μίλιμπαντ τῶν πανεπιστημίων τοῦ Λονδίνου καί τοῦ Λήντς καί ὁ καθηγητής Κώστας Σημίτης τῆς Παντείου. Ὁ κ. Μίλιμπαντ τόνισε ὅτι ἡ ἔννοια τῆς αὐτονομίας τοῦ κράτους εἶναι καθοριστική γιά τήν κατανόηση τῆς λειτουργίας τοῦ σύγχρονου κράτους.

Ὁ Ρ. Μίλιμπαντ

Ἡ πλειονότητα τῶν πολιτικῶν θεωριῶν ὅσο καί νά διαφέρουν μεταξύ τους συμμερίζονται τή θέση ὅτι τό κράτος εἶναι ἐπιφορτισμένο μέ τήν ἐκπροσώπηση "τῆς κοινωνίας ὡς συνόλου". Τό κράτος σύμφωνα μέ τίς θεωρίες αὐτές εὐρίσκεται ὑπεράνω εἰδικῶν ὁμάδων καί συμφερόντων καί ἔχει τήν ἀποστολή νά ἐξασφαλίζει τή διεξαγωγή τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ ὁμάδων τῶν συμφερόντων καί τάξεων μέσα σέ πλαίσια, τά ὁποῖα διασφαλίζουν τό "ἐθνικό συμφέρον". Ἡ μαρξιστική θεωρία τοῦ κράτους ἀποκρούει κατηγορηματικά τήν ἄποψη αὐτή. Οἱ ὅροι "κοινωνία ὡς σύνολον" καί "ἐθνικό συμφέρον" εἶναι παραπλανητικοί. Τά συμφέροντα τῶν διαφόρων τάξεων εἶναι ἀντίθετα καί ἐπόμενα τό κράτος δέν μπορεῖ νά εἶναι κοινός ἐκπρόσωπός τους. Τό κράτος εἶναι μέσο γιά νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ κυριαρχία τῆς ἄρχουσας τάξης, δέν εἶναι ὑπεράνω ταξικῶν ἀντιθέσεων, ἀλλά συμμετέχει ἐνεργά σ' αὐτές.

Ἡ διαπίστωση αὐτή θέτει σειρά ἀπό προβλήματα. Τό πρῶτο ἀφορᾷ τήν ἔννοια τῆς ἄρχουσας τάξης. Ὡς ἄρχουσα χαρακτηρίζεται ἡ τάξη πού κατέχει τά μέσα παραγωγῆς. Μέ ποιό τρόπο ὅμως μετατρέπεται ἡ ταξική ἐξουσία σέ κρατική ἐξουσία; Ἡ ἀστική τάξη ἀπαρτίζεται ἀπό ἀντιτιθέμενα στοιχεία καί ὁμάδες. Τό κράτος πρέπει νά μεσολαβεῖ ἀνάμεσα σ' αὐτές. Ἡ ἐπιδίωξη τοῦ συμβιβασμοῦ προϋποθέτει ὅτι τό κράτος ἔχει σχετική αὐτονομία ἀπέναντι στήν ἄρχουσα τάξη, δέν εἶναι ἀπλά καί μόνο ὄργανό της. Μέ ποιό τρόπο ἀποκτᾷ τή σχετική αὐτή αὐτονομία;

Στά ἐρωτήματα αὐτά ἔχουν δοθεῖ τρεῖς διάφορες ἀπαντήσεις. Σύμφωνα μέ τήν πρώτη τά πρόσωπα πού ἀπαρτίζουν τή διοίκηση ἔχουν κοινή ἀστική καταγωγή, παιδεία, κοινό τρόπο

ζωής και περιβάλλον μ'αποτέλεσμα κοινές ιδεολογικές και πολιτικές θέσεις. Τό προσωπικό τοῦ κράτους ἐπιδιώκει γι' αὐτό νά ἐξυπηρετῇ τὰ συμφέροντα τῆς ἄρχουσας τάξης. Ἡ ἀπάντηση αὐτῇ δέν εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιητική. Τόσο στή Μεγάλη Βρετανία ὅσο καί στή Γερμανία ὁ κρατικός μηχανισμός καί μετὰ τήν ἐπικράτηση τῆς ἀστικής τάξης παρέμενε στά χέρια τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ εἶχε παρατηρήσει ὅτι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀστικής τάξης ὡς ἄρχουσας τάξης στήν Ἀγγλία ἀπό τήν ἀριστοκρατία ἔγινε μέ τήν προϋπόθεση ὅτι δέν θά θιγεῖ ὁ ἔλεγχος τῶν ἀριστοκρατῶν πάνω στή διοίκηση. Μιά δεύτερη ἀπάντηση ὑποστηρίζει ὅτι ἡ οἰκονομική δύναμη τῆς ἀστικής τάξης τῆς παρέχει τή δυνατότητα νά ὑποχρεώνει τόν κρατικό μηχανισμό νά ἀκολουθεῖ τή βούλησή της. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ καπιταλιστική ἐπιχειρήση ἀποτελεῖ τό ἰσχυρότερο μέσο πίεσης στό καπιταλιστικό κράτος. Ὅμως τό ἐπιχείρημα τοῦτο ἀναγνωρίζει μέ τό νά διακρίνει ἀνάμεσα σέ κείνους πού ἀσκοῦν καί κείνους πού δέχονται τή πίεση τῆς ἄρχουσας τάξης ὅτι οἱ τελευταῖοι δέν εἶναι ὄργανα καί ἔχουν αὐτονομία. Ἡ τρίτη ἀπάντηση διαπιστώνει ὅτι μία καπιταλιστική οἰκονομία ἔχει τή δική της λογική πρός τήν ὁποία πρέπει νά συμμορφώνεται ὁποιοδήποτε κράτος. Ἡ ἀπάντηση αὐτῇ ἐπισημαίνει σωστά, ὅτι ὑπάρχουν δομικοί περιορισμοί στήν καπιταλιστική κοινωνία. Γι'αὐτό ἄλλωστε πολλές φορές προεκλογικές ὑποσχέσεις προοδευτικῶν κομμάτων δέν μποροῦν νά ὑλοποιηθοῦν. Ὅμως θά ἦταν λάθος ἀπό τήν ὕπαρξη δομικῶν περιορισμῶν νά συναγάγουμε ὅτι οἱ περιορισμοί αὐτοί καθορίζουν ὅπωςδήποτε καί τήν πορεία τοῦ κράτους. Ἡ τρίτη ἀπάντηση καταλήγει στό λάθος συμπέρασμα ὅτι ὅλα στήν κοινωνική ἐξελίξη εἶναι προκαθορισμένα. Ἡ ἀπάντηση αὐτή δέν μπορεῖ νά ἐξηγήσει τίς ὑπάρχουσες διαφοροποιήσεις μεταξύ τῶν καπιταλιστικῶν κοινωνιῶν.

Τό κράτος εἶναι ταξικό κράτος, ἀλλ'ἀπολαμβάνει ὑψηλοῦ βαθμοῦ αὐτονομίας καί ἀνεξαρτησίας στόν τρόπο λειτουργίας του ὡς ταξικοῦ κράτους. Ἡ αὐτονομία αὐτῇ εἶναι ἀπαραίτητη γιά νά ἐκπληρώσει τό ρόλο του ὡς ταξικό κράτος.

Ἡ Αὐτονομία μπορεῖ ἐπόμενα νά περιγραφεῖ ὡς ἐλευθερία τήν ὁποία ἔχει τό κράτος (καί πιά συγκεκριμένα ἡ ἐκτε-

-λεστική εξουσία) κατά τόν καθορισμό τῶν τρόπων μέ τούς ὁποίους θά ὑλοποιήσῃ τό ἐθνικό συμφέρον ὅπως τό ἀντιλαμβά-
νονται οἱ κρατοῦντες, δηλαδή ὅπως προσδιορίζεται ἀπό τά
συμφέροντα τῆς ἄρχουσας τάξης. Τό κράτος χρειάζεται τήν αὐ-
τονομία γιά νά μπορεῖ νά διαχειριστεῖ τά συμφέροντα τῆς
ἀστικής τάξης. Τοῦτο δέν σημαίνει ὅμως ὅτι ὅσο πιά αὐτόνο-
μος εἶναι ὁ κρατικός μηχανισμός τόσο πιά ἱκανά χειρίζεται τά
συμφέροντα τά καπιταλιστῶν. Πιά αὐτόνομη εἶναι ἡ ἐκτελεστι-
κή ἐξουσία σέ κράτη μέ αὐταρχικές ἢ ὀλοκληρωτικές μορφές
διακυβέρνησης. Ἀλλά στίς περιπτώσεις αὐτές τά ἀστικά στοι-
χεῖα χάνουν πολλές φορές τίς δυνατότητες ἐπηρεασμοῦ καί ἐ-
λέγχου τῶν προσώπων πού ἀσκοῦν κρατική ἐξουσία. Ἡ ἐξουσία
τούς ξεφεύγει.

Ἡ αὐτονομία λοιπόν σέ διαφορετικές μορφές κράτους
εἶναι διαφορετική. Γιά αὐτό καί εἶναι λάθος νά ταυτίζονται
ὅλες οἱ μορφές καπιταλιστικῶν κρατῶν. Μιά δημοκρατική μορφή
διακυβέρνησης παρέχει στούς ἐργαζομένους πολύ περισσότερες
δυνατότητες δράσης ἀπό μία αὐταρχική μορφή. Παρέχει σημαντι-
κότερες δυνατότητες ἐπηρεασμοῦ.

Ἡ αὐτονομία τοῦ κράτους μάς ἐπιτρέπει νά ἐξηγήσουμε
καί τήν ἱκανότητα τοῦ κράτους νά δρᾷ ὡς φορέας μεταρρυθμί-
σεων. Ἡ μεταρρύθμιση εἶναι σημαντικό χαρακτηριστικό καπι-
ταλιστικῶν κρατῶν γιατί ἐπιτρέπει τή διαβίωσή τους. Τήν
εὐθύνη γιά τήν ὀργάνωση τῆς μεταρρύθμισης ἔχει τό κράτος.
Ἡ πραγματοποίησή της προϋποθέτει ὅτι οἱ ἄτοχοι τῆς ἐξουσίας
πρέπει νά ἔχουν εὐχέρεια κινήσεων, νά μποροῦν νά ἀποφασί-
ζουν ποιές παραχωρήσεις θά κάνουν καί πότε. Ἡ ἄρχουσα τάξη
δεμένη στά βραχυπρόθεσμα συμφέροντά της δέν θά μπορούσε νά
ἐφαρμόσει σ'αὐτό τῷ θέμα ἀποτελεσματική τακτική. Οἱ διαχει-
ριζόμενοι τήν κρατική ἐξουσία ἀντίθετα εἶναι καλύτερα σέ θέ-
ση νά φροντίσουν γιά τή διατήρηση τοῦ συστήματος. Ἡ κρατι-
κή δραστηριότητα προκαλεῖ γι'αὐτό πολλές φορές τή σθεναρή
ἀντίδραση τμημάτων τῆς ἄρχουσας τάξης. Τό κράτος μπορεῖ νά
μεταβληθεῖ σέ πεδίο συγκρούσεων μέ διάφορα τμήματα τοῦ κρα-
τικοῦ μηχανισμοῦ νά ἀλληλομάχωνται. Σέ μία τέτοια κατάσταση
ἡ αὐταρχική λύση σκοπό ἔχει νά ἐπαναφέρει τήν ἐνότητα στό
κρατικό σύστημα, πού ἀντικατοπτρίζει πιά τίς ταξικές συγκρού-

-σεις καί τίς οἰκονομικοκοινωνικές ἀντιθέσεις τῆς κοινωνίας ἀντί νά τίς καθυποτάσσει στό συμφέρον τῆς ἄρχουσας τάξης.

Ὁ Κ. Σημίτης

Ὁ καθηγητής Κώστας Σημίτης ἀνάλυσε στή συνέχεια ποιές εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῆς αὐτονομίας τοῦ κράτους στήν λειτουργία τῶν κανόνων δικαίου.

Οἱ κανόνες δικαίου δέν εἶναι ἀποκλειστικά καί μόνο μέσα ἐξουσίας καί καταναγκασμοῦ. Ὅρισμένοι νομικοί κανόνες εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγώνων τῶν ἐργαζομένων, ταξικῶν ἀγώνων. Ἐπισημοποιοῦν τούς ὅρους ἀναγκῆς μέ τήν ὁποία τερματίζεται ἡ διαμάχη γύρω ἀπό συγκεκριμένου θέμα. Ἡ νομοθεσία πού περιόρισε τό χρόνο ἐργασίας στά ἐργοστάσια, οἱ κανόνες πού καθιέρωσαν τίς συλλογικές συμβάσεις εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντιδράσεων καί πάλης τῶν ἐργατῶν. Ἡ νομοθεσία, πού περιόρισε τό χρόνο ἐργασίας, δημιουργήσε στούς κεφαλαιούχους νομικά ἐμπόδια στήν ἀποδοτική ἐκμετάλλευση τοῦ κεφαλαίου τους. Τούς ἀνάγκασε ἔτσι νά ἐπινοήσουν νέους τρόπους παραγωγῆς καί ὀργάνωσης, νέες τεχνολογίες γιά ν' αὐξήσουν τήν παραγωγικότητα, πράγμα πού καί πέτυχαν. Ἡ μεταγενέστερη τῆς νομικῆς ρύθμισης νέα ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ δημιουργεῖ σήμερα τήν ἐντύπωση ὅτι ἡ ρύθμιση πραγματοποιήθηκε πρός τό συμφέρον τῶν κεφαλαιούχων, ὅτι ἦταν ἐσκεμμένη ἐνέργεια γιά τή διατήρηση τῆς ἐργατικῆς δύναμης, πού ὅμως δέν ἦταν. Νομικοί κανόνες δημιουργοῦνται γιά νά λυθοῦν ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων ὁμάδων πού ἀπαρτίζουν τήν ἀστική τάξη, γιά νά κατοχυρωθοῦν τά ἰδιαίτερα συμφέροντά τους. Παράδειγμα ἀποτελοῦν τό δίκαιο πού ἀφορᾷ τήν καταχρηστική ἄσκηση μονοπωλιακῆς δύναμης καί οἱ διοικητικά δημιουργούμενες κοινοπραξίες μεταξύ παραγωγῶν. Τό δίκαιο ἐξομαλύνει ἔτσι τίς συγκρούσεις, πού συνεπάγεται ἡ μεταβολή τῶν σχέσεων ἐπιρροῆς στά πλαίσια τῆς ἀστικῆς τάξης, προλαμβάνει τήν επέκταση ἐπί μέρους κρίσεων σέ γενικές κρίσεις. Χαρακτηριστικό τῶν ρυθμίσεων αὐτῶν εἶναι ὅτι παρέχουν ὅλο καί μεγαλύτερες ἐξουσίες στό κράτος, καθιστοῦν τήν πολιτική ἐξουσία ἐπιδιατητή καί διαχειριστή. Τό κράτος αὐξάνει, μ' αὐτόν τόν τρόπο, τή σχετική αὐτονομία του ἀπέναντι στό συνασπισμό τάξεων καί

ομάδων, πού προσδιορίζει τήν δραστηριότητά του. Οί μηχανισμοί ἐλέγχου πού διαθέτει, μορφοποιημένοι ἀπό τούς νομικούς κανόνες, ἐξελίσσονται σέ μηχανισμούς διπλῆς κατεύθυνσης καί λειτουργίας. Μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν καί ἐνάντια στά συμφέροντα ἐκεῖνα πού τούς ἔχουν θεσπίσει.

Πρόσφατο παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ "κρατικοποίηση" τῆς Ἑμπορικῆς Τράπεζας. Ἡ τράπεζα ἐξακολουθεῖ νά ἐξυπηρετεῖ ἰδιωτικά συμφέροντα. Ἡ "κρατικοποίηση" τῆς ἐπαύξησε τίς δυνατότητες κοινωνικοῦ ἐλέγχου τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος, ὅπως καί ἐπεσήμανε τήν ἀνάγκη κατάργησης κάθε ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας, πού ἀντιστρατεύεται μιά δημοκρατική ὀργάνωση τῆς κοινωνίας.

Ἡ εἰκόνα πού τοποθετεῖ τό δίκαιο ἀποκλειστικά στό ἐποικοδόμημα εἶναι λανθασμένη γιατί οἱ οἰκονομικές σχέσεις καί τό δίκαιο δέν βρίσκονται σέ σχέση αἰτίας καί αἰτιατοῦ. Κάθε μεταβολή στό δίκαιο εἰσάγει ἓνα νέο στοιχεῖο στήν ἀλυσίδα τῶν κοινωνικῶν ἀντιδράσεων καί τίς ἐπηρεάζει πρὸς τή μιά ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση. Μεταβάλλει ἔτσι καί τίς οἰκονομικές σχέσεις.

Τό δίκαιο δέν ἐξασφαλίζει μόνο τή λειτουργία τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος. Ἐνεργεῖ ἀναδραστικά, διαμορφώνει τίς παραγωγικές σχέσεις, ἐπιδρᾷ στήν ἐξέλιξη καί τήν συνκαθοδηγεῖ. Μπορεῖ ἐπόμενα νά χρησιμοποιηθεῖ συνειδητά ὡς μέσο πολιτικῆς γιά νά ἐπιδιωχθοῦν συγκεκριμένα ἀποτελέσματα.

Ὁ καθηγητής κ. Μίλιμπαντ θά μιλήσει γιά τίς νεώτερες θεωρίες γιά τήν αὐτονομία τοῦ κράτους καί ἰδιαίτερα γιά τή θεωρία τοῦ "κράτους καθ'ἑαυτό" στή Πάντειο Σχολή σήμερα
Τρίτη στίς 7.30 μ.μ.

Κ.

Σ. Φυντανίδη

Ἐλευθεροτυπία

Ἐνταῦθα

Φίλε κ. Φυντανίδη,

Σᾶς ἐσωκλείω τό κείμενο γιά τή συζήτηση μέ τόν ^{κ.} Μίλιμπαντ πού
ἔγινε σήμερα τό πρωτ.

Μέ φιλικούς χαιρετισμούς

Κων/νος Γ. Σημίτης

Μπορεί ή 'Αριστερά νά ασκήσει πολιτική δικαίου;

του Κώστα Σημίτη

Η σημερινή συντηρητική κυβέρνηση επιδιώκει νά εκσυγχρονίσει τό δίκαιο. Σχεδιάζει μεταρρυθμίσεις βασικών διατάξεων, όπως του οικογενειακού δικαίου, καί θεσπίζει νέους νόμους, όπως τό νόμο γιά τόν έλεγχο τών μονοπωλίων. Η νομοθετική της πολιτική δημιούργησε καί δημιουργεί στήν αριστερά διλήμματα. Πρέπει ή δέν πρέπει νά υποστηριχτεί ένα προτεινόμενο μέτρο; Η υποστήριξη ποιά σκοπιμότητα έξυπηρετεί; Γιά πολλούς λό-

γους ή αριστερά δέν μπορεί καί δέν πρέπει νά έχει πολιτικούς στόχους ως πρós τό δίκαιο (πολιτική δικαίου), δέν χρειάζεται ένα πρόγραμμα γιά τή διαμόρφωση του δικαίου. Η ένασχόληση μέ τίς όποιεσδήποτε νομικές μεταρρυθμίσεις είναι μάταιη μιά πού τό σύστημα παραμένει πάντα τό ίδιο. Οί μεταρρυθμίσεις συμβάλλουν στήν ώραιοποίηση τής κατάστασης, αποπροσανατολίζουν, καί ξινισχύουν τελικά τήν έξουσία τής αστικής τάξης.

Η άποψη αὐτή βασίζεται σέ δύο κυρίως επιχειρήματα: Τό δίκαιο έχει ταξικό χαρακτήρα καί λειτουργεί μονόπλευρα πρós όφελος τής αστικής τάξης. Τό δίκαιο άποτελεί ιδεολογικό όπλο πού νομιμοποιεί τήν ύπάρχουσα κοινωνική τάξη.

~~Ας εξετάσουμε τό πρώτο επιχείρημα. Θέση μας είναι ότι οι κανόνες του δικαίου δέν είναι άποκλειστικά καί μόνο μέσα έξουσίας καί καταναγκασμού. Οί αίτίες γένεσής τους καί ό τρόπος λειτουργίας τους μας πείθουν γι' αυτό. Θα αναφέρουμε δύο παραδείγματα.~~

~~α. Ορισμένοι νομικοί κανόνες είναι άποτέλεσμα άγώνων τών εργαζομένων, ταξικών άγώνων. Έπισημοποιούν τούς όρους άνακωχής μέ τήν όποία τερματίζεται ή διαμάχη γύρω από συγκεκριμένο θέμα. Η νομοθεσία πού περιόρισε τό χρόνο εργασίας στά εργοστάσια, οί κανόνες πού καθιέρωσαν τίς συλλογικές συμβάσεις είναι άποτέλεσμα αντιδράσεων καί πάλης τών εργατών. Οί άγώνες τών άκτιμώνων στήν Ελλάδα όπληξαν μιά από τίς αίτίες τής νομοθεσίας πού περιόρισε τά τσιφλίκια.~~

~~Ο χαρακτήρας του νόμου ως συμφωνία άνακωχής άρα, καί συλλογικής κατάκτησης τών εργαζομένων, δέν είναι πάντα όρατός. Όχι μόνο γιατί μερικές κατακτήσεις μοιάζουν άυτόνομες, αλλά γιατί ό καπιταλισμός άφομοιώνει τό «τραύμα». Η νομοθεσία, πού περιόρισε τό χρόνο εργασίας, δημιούργησε στους κεφαλαιούχους νομικά έμπόδια στήν άποδοτική εκμετάλλευση του κεφαλαίου τους. Τούς άνάγκασε έτσι νά έπινοήσουν νέους τρόπους παραγωγής καί όργάνωσης, νέες τεχνολογίες γιά ν' αύξήσουν τήν παραγωγικότητα, πράγμα πού καί πέτυχαν. Η μεταγενέστερη τής νομικής ρύθμισης νέα ανάπτυξη του καπιταλισμού δημιουργεί σήμερα τήν έντύπωση ότι ή ρύθμιση πραγματοποιήθηκε πρós τό συμφέρον τών κεφαλαιούχων, ότι ήταν έσκεμμένη ένέργεια γιά τή διατήρηση τής εργατικής δύναμης, πού, όμως, δέν ήταν.~~

~~β. Νομικοί κανόνες δημιουργούνται γιά νά λυθούν αντιθέσεις μεταξύ τών διαφόρων όμάδων πού άπαρτίζουν τήν αστική τάξη, γιά νά κατοχυρωθούν τά ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Παραδείγματα άποτελούν τό δίκαιο πού άφορά τήν καταχρηστική άσκηση μονοπωλιακής δύναμης καί οί διοικητικά δημιουργούμενες κοινοπραξίες μεταξύ παραγωγών. Τό δίκαιο έξομαλύνει έτσι τίς συγκρούσεις, πού συνεπάγεται ή μεταβολή τών σχέσεων επι-~~

ροής στά πλαίσια τής αστικής τάξης, προλαμβάνει τήν επέκταση επί μέρους κρίσεων σέ γενικές κρίσεις. Χαρακτηριστικό τών ρυθμίσεων αὐτών είναι ότι παρέχουν όλο καί μεγαλύτερες έξουσίες στό κράτος, καθιστούν τήν πολιτική έξουσία επιδιαιτητή καί διαχειριστή. Τό κράτος αύξάνει, μ' αὐτόν τόν τρόπο, τή σχετική άυτονομία του άπέναντι στό συνασπισμό τάξεων καί όμάδων, πού προσδιορίζει τήν δραστηριότητά του. Οί μηχανισμοί έλέγχου πού διαθέτει, μορφοποιημένοι από τούς νομικούς κανόνες, εξέλισσονται σέ μηχανισμούς διπλής κατεύθυνσης καί λειτουργίας. Μπορούν νά χρησιμοποιηθούν καί ένάντια στά συμφέροντα εκείνα πού τούς έχουν θεσπίσει.

Πρόσφατο παράδειγμα άποτελεί ή «κρατικοποίηση» τής Έμπορικής Τράπεζας. Η τράπεζα έξακολουθεί νά έξυπηρετεί ιδιωτικά συμφέροντα. Η «κρατικοποίησή» της επαύξησε τίς δυνατότητες κοινωνικού έλέγχου του τραπεζικού συστήματος, όπως καί έπeseήμανε τήν άνάγκη κατάργησης κάθε ιδιωτικής οικονομικής έξουσίας, πού αντίστρατεύεται μιά δημοκρατική όργάνωση τής κοινωνίας.

Τό πλέγμα τών νομικών κανόνων τό όποίο ρυθμίζει τή λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος δέν καθιερώνει λοιπόν μόνο προνόμια γιά τούς κρατούντες. Κατοχυρώνει καί τίς ύποχωρήσεις, τούς συμβιβασμούς πού επιβλήθηκαν στήν άρχουσα τάξη από τούς έξουσιαζόμενους. Αντικατοπτρίζει τίς κοινωνικές αντιφάσεις καί δημιουργεί δυνατότητες γιά νά ξεπεραστούν.

Ός πρós τό δεύτερο επιχείρημα: Η άποψη ότι τό δίκαιο άποτελεί μέσο παραπλάνησης, ξεκινά από τή διαπίστωση ότι τό δίκαιο καθορίζεται από τήν ιδεολογία καί παράγει ιδεολογία. Οί κανόνες γιά τήν κυριότητα υπάγουν στήν ίδια ρύθμιση τόσο διαφορετικά πράγματα, όπως τά μηχανήματα ενός εργοστασίου, ένα μεγάλο άγροτικό κτήμα, τό διαμέρισμα ενός μισθωτού πού βαρύνεται μέ ύποθήκες, τά καταναλωτικά άγαθά πού οί περισσότεροι διαθέτουν (ψυγείο, κουζίνα). Δημιουργούν τήν έντύπωση ταυτότητας συμφερόντων μεταξύ του βιομήχανου καί του εργάτη, του γαιοκτήμονα καί του άγρότη. Η νομική μορφή συγκαλύπτει τήν πραγματικότητα γιατί τήν άναπαριστά σύμφωνα μέ τό νόημα πού θέλει νά τής δώσει καί νά μεταδώσει, - τήν παρουσιάζει έρμηνευμένη. Τό δίκαιο δημιουργεί μ' αὐτόν τόν τρόπο

πο λαθεμένη συνείδηση της πραγματικότητας. Έξασφαλίζει την αποδοχή και τη συγκατάθεση των εξουσιαζομένων για καταστάσεις που δεν θα αποδέχονταν.

Η ανάλυση αυτή, όσο σωτή και αν είναι, αποδίδει μερικά μόνο την πραγματικότητα. Για να αποκτήσουμε πληρέστερη εικόνα της ιδεολογικής λειτουργίας του δικαίου θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψη μας ότι το δίκαιο δεν δρᾷ κατά έναιο τρόπο.

Αποτελεί σχεδόν πιά κοινοτυπία ή διαπίστωση ότι ο θεσμός δίκαιο αποτελεί συνάρτηση της οικονομικοκοινωνικής υποδομής. Δομείται, αναπτύσσεται και δρᾷ σύμφωνα με κατευθυντήριες αρχές που προκύπτουν από τη λογική του τρόπου παραγωγής. Οι κατευθυντήριες αυτές αρχές θέτουν όρισμένο πλαίσιο και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι νομικοί κανόνες συνδέονται σε σύστημα και λειτουργούν. Το δίκαιο δημιουργεί έτσι τις θεσμικές προϋποθέσεις της καπιταλιστικής παραγωγής. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής υφίσταται, όμως, παράλληλα με άλλους, όπως την παραγωγή για αυτοκατανάλωση ή τις ήμιφεουδαρχικές σχέσεις. Οι παραγωγικές σχέσεις δεν είναι στο σύνολο του χώρου, όπου ισχύει το δίκαιο, ομοιόμορφες. Μονοπωλιακή οργάνωση, απλή εμπορευματική ανταλλαγή, κρατική παρέμβαση, ελεύθερος ανταγωνισμός συνυπάρχουν. Έπειδή, τέλος, το σημερινό δίκαιο αποτελεί εξέλιξη προηγούμενων μορφών, η λογική του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής δεν εκφράζεται ούτε με τον ίδιο τρόπο ούτε με την ίδια ένταση σε κάθε κανόνα. Υπάρχουν κανόνες που υπακούουν σε άλλη λογική, π.χ. συντεχνιακή προκαπιταλιστική. Η αποτελεσματικότητά τους σε σχέση με τους κύριους στόχους του συστήματος είναι μικρή, ίσως και άρνητική. Υπάρχουν ρυθμίσεις που στηρίζουν αντιτιθέμενες επιδιώξεις διαφόρων ομάδων. Υπάρχουν ιδέες, αρχές και παραδόσεις που είναι προϊόν της ίδιας της δομής του δικαίου, άλλων θεσμών, της εξέλιξης της ιδεολογίας. Και αυτά τα στοιχεία συνκαθορίζουν τον ιστορικό - κοινωνικό ρόλο του δικαίου. Το δίκαιο δεν είναι λοιπόν σύστημα διαρθρωμένο σε τρόπο ώστε να εξυπηρετεί ένα και μόνο σκοπό, αλλά αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα των κοινωνικών σχέσεων, αντανακλώντας τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες που το δημιουργήσαν, καθορίζεται από δικούς του ιδιαίτερους κανόνες λειτουργίας και ανάπτυξης. Είναι σύστημα που προσδιορίζεται από πολλαπλές αιτίες και εξυπηρετεί πολλαπλούς στόχους. Οι δυνατότητες παρέμβασης στην εξέλιξη της κοινωνίας, που παρέχει, ξεπερνούν τις σκοπιμότητες των ταξικών σχέσεων της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής. Προσφέρει ιδεολογικά μέσα που μπορούν να στηρίξουν αντιτιθέμενα συμφέροντα.

Η αρχή του συστήματος ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και ελεύθεροι, συγκαλύπτει για τους εξουσιαζόμενους τις βασισμένες στο κεφάλαιο σχέσεις εξουσίας, την ανισότητα και άνελευθερία της κοινωνικής ζωής. Παρέχει, όμως, ταυτόχρονα τα επιχειρήματα για κριτική άμφισβήτηση του συστήματος, δικαιολόγηση και στήριξη της μεταβολής. Το δίκαιο δεν είναι, λοιπόν, κατ' ανάγκην μόνο μέσο συντήρησης και παραπλάνησης. Στο μέτρο που αποτελεί ιδεολογία, παράγει την αντιιδεολογία του.

Προϋπόθεση της πειστικότητας του νομικού κανόνα είναι να γίνεται αποδεκτός από τους εξουσιαζόμενους ως δίκαιος. Δίκαιος δεν θεωρείται, όταν δεν υπακούει σε όρισμένη λογική, δεν εντάσσεται σε όρισμένο σύστημα, λειτουργεί μόνο μονόπλευρα. Η διοικητική πράξη, για να είναι έγκυρη, χρειάζεται, σύμφωνα με τη νομολογία των δικαστηρίων, αιτιολογία. Το ποινικό δίκαιο και η ποινική δικονομία δεν καθορίζονται αποκλειστικά από την επιδίωξη της μεγαλύτερης δυνατής αποτελεσματικότητας σε βάρος των καταναγκαζομένων. Προβλέπουν όρισμένες διαδικασίες (π.χ. περιορισμό της χωρίς δίκη κράτησης, απαγόρευση της ποινής για άδικομα που δεν προβλέπεται ρητά), που θέτουν φραγμούς στην άσκηση της εξουσίας. Η κρατική βία δεν ασκείται ανέλεγκτα, αλλά μόνον οργανωμένα και κάτω από προϋποθέσεις, που την περιορίζουν. Οι νομικοί κανόνες πα-

ρέχουν έτσι στους εξουσιαζόμενους τη δυνατότητα να προβλέπουν τον τρόπο ενεργείας των αρχών. Τους επιτρέπουν να καθορίζουν τη στάση τους και να αντιπαρατίθενται, με νομική επιχειρηματολογία, στα εις βάρος τους μέτρα. Επιχειρηματολογία που επιδιώκει να καταδείξει ότι η συμφέρουσα για αυτούς απόφαση ανταποκρίνεται καλύτερα στις αρχές της νομικής τάξης. Το δίκαιο είναι πέρα από μέσο παραπλάνησης και μέσο υπεράσπισης και αγώνα των εξουσιαζομένων.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις δικαιολογούν μερικά γενικότερα συμπεράσματα. Σύμφωνα με μία ίδια δεδομένη άποψη, το δίκαιο είναι τμήμα του εποικοδομήματος. Αντανακλά και εξυπηρετεί την οικονομική υποδομή. Η εξέλιξη του προσδιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά από τη βάση, οι μεταβολές του αντικατοπτρίζουν τις μεταβολές της υποδομής. Η θεώρηση αυτή είναι μηχανιστική. Το δίκαιο, ως μία από τις δομές ή τα θεσμικά στοιχεία του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού, απαρτίζει με την οικονομική δομή ένα έναιο σύνολο. Τόσο το δίκαιο όσο και η οικονομική δομή υπάρχουν μόνο ως στοιχεία ενός συνόλου, στα πλαίσια του οποίου αλληλοεξαρτώνται, αλληλοεπηρεάζονται και δρούν από κοινού. Η εικόνα που τοποθετεί το δίκαιο στο εποικοδόμημα είναι λανθασμένη, γιατί οι οικονομικές σχέσεις και το δίκαιο δεν βρίσκονται σε σχέση αίτιας και αιτιατού. Κάθε μεταβολή στο δίκαιο εισάγει ένα νέο στοιχείο στην αλληλεπίδραση των κοινωνικών αντιδράσεων και τις επηρεάζει προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Μεταβάλλει έτσι και τις οικονομικές σχέσεις. Χτυπητό παράδειγμα αποτελεί στην Ελλάδα η κατ' όροφον ιδιοκτησία.

Παλαιότερα, ίσχυε στην Ελλάδα ρύθμιση σύμφωνα με την οποία ήταν δυνατό να αποκτήσει κανείς χωριστή κυριότητα σε όροφο ή σε διαμέρισμα. Η ρύθμιση απέκλειε την απόκτηση ακίνητης άστικής ιδιοκτησίας από μικροαποταμειωτές. Τα χρήματα που διέθεταν, δεν έφταναν κατά κανόνα για να αγοράσουν γη και να χτίσουν. Εάν η ρύθμιση παρέμενε αμετάβλητη, η άστική γη θα έμενε συγκεντρωμένη στα χέρια μεγαλιδιοκτητών και η οικονομική δραστηριότητα θα έλεγχαν από μεγάλες επιχειρήσεις. Το ίδιο συνέβη στην Αγγλία, όπου δεν ισχύει η κατ' όροφον ιδιοκτησία. Με την εισαγωγή στην Ελλάδα ρύθμισης, που επέτρεπε την κατ' όροφον ιδιοκτησία, μπόρεσαν και όσοι διέθεταν λίγα κεφάλαια να στραφούν στην εκμετάλλευση της άστικής γης. Δημιουργήθηκε έτσι εκτεταμένη άστική μικροιδιοκτησία, χιλιάδες μικροί επιχειρηματίες ασχολήθηκαν με την κατασκευή οικοδομών και η οικοδομική δραστηριότητα έγινε ο κύριος μοχλός της μεταπολεμικής οικονομικής εξέλιξης.

Το δίκαιο δεν εξασφαλίζει μόνο τη λειτουργία του κοινωνικοοικονομικού συστήματος. Ενεργεί αναδραστικά, διαμορφώνει τις παραγωγικές σχέσεις, επιδρά στην εξέλιξη και την συνκαθοδήγεί. Μπορεί επόμενα να χρησιμοποιηθεί συνειδητά ως μέσο πολιτικής για να επιδιωχθούν συγκεκριμένα αποτελέσματα. Η αδιαφορία απέναντι στις σχεδιαζόμενες από μία συντηρητική κυβέρνηση λύσεις ισοδυναμεί, λοιπόν, με αποχή από την πολιτική διαπάλη. Η άριστερά πρέπει σε κάθε περίπτωση να παλέψει για τις λύσεις εκείνες που θα ευνοήσουν τις επιδιώξεις των εργαζομένων, θα ισχυροποιήσουν την πολιτική τους θέση. Παράδειγμα αποτελεί η τροποποίηση του οικογενειακού δικαίου.

Η νομική δομή της άστικής οικογένειας, όπως διαμορφώθηκε από τις δυτικοευρωπαϊκές νομοθεσίες του 19ου αιώνα και έγινε αποδεκτή από τον ελληνικό άστικό κώδικα, ανταποκρινόταν σε μία μορφή οικογένειας, όπου μόνο ο άντρας - σύζυγος εργαζόταν. Η οικογένεια συμμετείχε ως ένότητα στην παραγωγική διαδικασία. Οι μεταβολές στις συνθήκες παραγωγής οδήγησαν στην απασχόληση της γυναίκας στα εργοστάσια, μετέτρεψαν την οικογένεια σε παραγωγό εργατικής δύναμης για τρίτους. Το αποτέλεσμα ήταν τα μέλη με δικό τους εισόδημα να αυτονομηθούν, η νομικά κατοχυρωμένη υποταγή στον άντρα να

προκαλεί συνεχείς συγκρούσεις. Τό κυβερνητικό σχέδιο νόμου επιδιώκει την αναγκαία πιά προσαρμογή. 'Η αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου δέν είναι υπόθεση πού αφορά μόνο την άρχουσα τάξη, αλλά όλους τούς πολίτες και ιδιαίτερα τούς εργαζόμενους. Τό οικογενειακό δίκαιο ρύθμιζε μορφές εξάρτησης. Σήμερα δίνεται ή ευκαιρία ενός άγώνα νά εξασφαλισθεί ή αὐτονομία και ή ελεύθερη ανάπτυξη των μελών της οικογένειας.

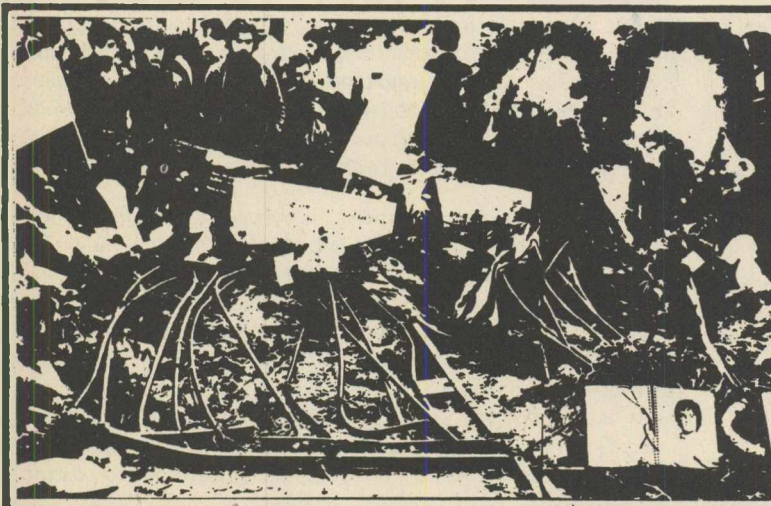
Μιά προοδευτική πολιτική δικαίου συναντά, βέβαια, δυσκολίες. Κάθε νομική μεταρρύθμιση ένέχει μία ένδογενή αντίφαση. Οί ταξικοί και πολιτικοί άγώνες διεξάγονται γιά και γύρω από νομικές ρυθμίσεις. Χωρίς συγκεκριμένα νομικά αιτήματα δέν είναι δυνατόν ό άγώνας νά πάρει συγκεκριμένη μορφή. Μέ την έκφρασή τους σέ νομική γλώσσα, τά προβαλλόμενα αιτήματα αποκτούν υπόσταση και έννοια μέσα από τό υπάρχον δίκαιο, έντάσσονται στη λογική του, εμφανίζονται ως σύμφωνα και όχι άνταγωνιστικά μέ τό σύστημά του. Τό υποβοηθούν μ' αὐτόν τόν τρόπο νά διευθετεί και νά ξεπερνά τις κρίσεις. "Αν τά αιτήματα δέν συμβιβάζονται μέ τις επιταγές του νομικού συστήματος, τό θέτουν σέ κίνδυνο, ή λύση της κρίσεως επιδιώκεται από τούς κρατούντες μέ κατάργηση όλων εκείνων των ρυθμίσεων πού νομιμοποιούν την άμφισβήτηση. Είναι ή φασιστική λύση, ό περιορισμός της δημοκρατίας, ή εξαγγελία νέων συνταγμάτων πού τερματίζουν την άμφισβήτηση των υφισταμένων δομών εξουσίας. "Όμως, όπως ή δυνατότητα μιās δικτατορίας δέν δικαιολογεί την άναστολή του πολιτικού άγώνα, έτσι και ή πιθανή κατάργηση της συνταγματικής τάξης δέν άποτελεί επιχείρημα γιά νά μήν επιδιώκεται ή μεταβολή του νόμου, των θεσμικών προϋποθέσεων της πολιτικής δράσης. "Αλλωστε, οι προσπάθειες γιά την άλλαγή του δικαίου πρέπει νά κρίνονται μέ βάση τά μακροχρόνια άποτελέσματα και όχι τις άμεσες αντιδράσεις πού προκαλούν. 'Η ίση μεταχείριση του άνδρα και της γυναίκας είναι σήμερα γενικά άποδεκτή παρά τή χρόνια και συστηματική αντίδραση της συντηρητικής παράταξης.

'Η μεταβολή στον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας εξαρτάται και από ποιοτικά άνώτερους θεσμούς. 'Η φράση του Μάρξ ότι «τό δίκαιο μιās κοινωνίας δέν μπορεί νά είναι πιά εξέλιγμένο από την οικονομική διαμόρφωσή της και την αντίστοιχή της πολιτιστική εξέλιξη» ισχύει και αντίστροφα. 'Η οικονομική διαμόρφωση μιās κοινωνίας και ή αντίστοιχή της πολιτική εξέλιξη δέν μπορούν νά έχουν επίπεδο άνωτερο από τό δίκαιο πού συναρτάται μέ αυτές. 'Η νομική ρύθμιση έρχεται κατά κανόνα μετά την κοινωνική μεταβολή. 'Ο γαλλικός άστικός κώδικας και ό έμπορικός κώδικας, πού έθεσαν τά πλαίσια γιά την ελεύθερη επιχειρηματική δραστηριότητα των άστών, συντάχθηκαν μετά τη γαλλική επανάσταση. "Όμως, τά προβλήματα είχαν έντοπιστεί και συζητηθεί προηγούμενα, οι επιδιωκτές λύσεις άποτελούσαν λίγο ως πολύ ξεκάθαρους πολιτικούς στόχους χρόνια

πρίν νά έκφραστούν σέ κανόνες. 'Η διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη, πού έκφραζε σέ συντομία όλες τις άρχές της γαλλικής επανάστασης, ψηφίστηκε στις 26 Αυγούστου 1790, ένα χρόνο, κιόλας μετά την έναρξη της επανάστασης, γιατί οι ιδέες πού περιείχε άποτελούσαν τά άπαύγασμα πνευματικών προσπαθειών δεκαετιών. Χρειάζεται, λοιπόν, μελέτη των θεσμών και ανάπτυξη της ιδεολογίας γιά νά μήν οδηγήσει ή μεταβολή σέ σύγχυση, γιά νά μή μείνουν άναξιοποίητες οι δυνατότητες πού άνοίχτηκαν, γιά νά μή δημιουργηθούν μορφές κοινωνικής οργάνωσης διάφορες από εκείνες πού άρχικά επιδιώχτηκαν. 'Η εξέλιξη στην Καμπότζη δείχνει τό τραγικό άδιέξοδο μιās πολιτικής, πού άγνοεί κάθε άλλο στοιχείο εκτός από τό οικονομικό και τό πολιτικό και προσπαθεί νά χτίσει μία κοινωνία μέ άρνηση κάθε προηγούμενου θεσμού και ιδεολογίας.

'Η ιδεολογία αναπτύσσεται από τις δυνάμεις πού επιδιώκουν την άνατροπή της παλιάς κοινωνίας ήδη στά πλαίσια της παλιάς αυτής κοινωνίας μέ βάση τις παραδόσεις και τά έννοιολογικά της εργαλεία. Τό νέο δίκαιο δέν μπορεί νά διαμορφωθεί από τό μηδέν, αλλά ξεκινά από συγκεκριμένο κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένο υπόβαθρο. 'Η άστική επανάσταση καθιέρωσε την άρχή της ισότητας όλων των πολιτών και την άπαγόρευση της ποινής χωρίς νόμο, γιατί ήθελε νά καταργήσει τά προνόμια των ευγενών και νά περιορίσει την αυθαιρεσία του μονάρχη. Οί άρχές αυτές παραμένουν δεσμευτικές και γιά έπόμενες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, παρ' όλο πού οι ευγενείς και ό μονάρχης δέν άποτελούν πιά πρόβλημα. Παραμένουν δεσμευτικές, γιατί είναι συνυφασμένες μέ όρισμένο επίπεδο οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, γιατί ή εξέλιξη των παραγωγικών σχέσεων τις συνεπάγεται ως αναγκάιους κανόνες κοινωνικής οργάνωσης. Τό δίκαιο της άστικής κοινωνίας δέν είναι, λοιπόν, χωρίς εξαίρεση άπορριπτό. Χρειάζεται ή μελέτη τόσο των προβλημάτων, τά όποια αντιμετώπιζει, όσο και των λύσεων πού παρέχει, ώστε νά διερευνηθούν οι λύσεις οι επιβεβλημένες κάτω από διαφορετικές συνθήκες παραγωγής. 'Η κριτική έμβάθυνση και άξιοποίηση των νομικών θεσμών και κανόνων άποτελεί προϋπόθεση γιά μία νέα κοινωνική τάξη.

Τό συμπέρασμα τούτο δέν συμβιβάζεται μέ την άποψη πού θεωρεί την κατάργηση του δικαίου αναπόφευκτη συνέπεια της κατάργησης του καπιταλισμού. Τό δίκαιο και οι συνυφασμένοι μέ αυτό μηχανισμοί καταναγκασμού, όπως φυλακές, άστυνομία, δικαστήρια είναι κατά την άποψη αυτή αναγκαίοι γιά τή ρύθμιση της κοινωνικής συμβίωσης, όταν ή κοινωνική οργάνωση στηρίζεται στην έκμετάλλευση του ανθρώπου. Μιά πολιτική πού επιδιώκει την οργάνωση της κοινωνίας μέ βάση τόν ελεύθερο και ισότιμο συνεταιρισμό δέν μπορεί νά προωθή την τελειοποίηση των μέσων καταναγκασμού. 'Ο συλλογισμός αυτός βασίζεται στην υπόθεση ότι στη μελλοντική κοινωνία δέν θά υπάρ-

...ΤΩΝ ΑΦΑΝΩΝ

**ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ
ΑΠΟ ΣΤΙΧΟΥΣ, ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ
ΑΝΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΤΗΣΙΟ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ**

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»

χει έλλειψη αγαθών και για τούτο οι άνθρωποι δέν θά δρούν έγωιστικά μέ γνώμονα τήν ίκανοποίηση τών δικών τους προσωπικών αναγκών. 'Η άφθονία της παραγωγής θά επιτρέψει τήν χωρίς καταναγκασμό εφαρμογή της αρχής «ό καθένας σύμφωνα μέ τις ίκανότητές του, στον καθένα σύμφωνα μέ τις ανάγκες του». 'Η σημερινή κατάσταση, ιδιαίτερα τών χωρών του τρίτου κόσμου, άποδεικνύει τήν άναμονή μιās κοινωνίας, όπου θά ύπάρχει περίσσεια όλων τών αγαθών ως ουτοπία. 'Η σημερινή άνάπτυξη τών παραγωγικών σχέσεων άποδεικνύει επίσης ως ουτοπία τήν αντίληψη της διανομής του κοινωνικού προϊόντος χωρίς προγραμματισμένη — άρα διοικητική και νομική — επέμβαση. 'Η κραυγαλέα αντίφαση του στόχου της βαθμιαίας έξαφάνισης του δικαίου μέ τήν πραγματικότητα οδήγησε και διευκόλυνε στη Σοβιετική Ένωση τήν καθιέρωση της άκριβώς αντίθετης άποψης. 'Η επιδίωξη για βαθμιαία κατάργηση του δικαίου και του κράτους, όπως ύποστηριζόταν από μερίδα σοβιετικών νομικών, έμοιαζε, κάτω από τις ύπάρχουσες συνθήκες φτώχειας και έξωτερικής έπιβουλής, άρνηση της ίδιας της σοβιετικής κοινωνίας. Οι σταλινικοί δέν δυσκολεύτηκαν να χαρακτηρίσουν τούς νομικούς αυτούς ως άντεπαναστάτες. Νομιμοποίησαν, μάλιστα, «μαρξιστικά» τό σταλινισμό μέ τήν άντιφατική θεωρία, ότι «ό θάνατος του κράτους δέν θά επιτελεσθεί μέ τήν εξασθένιση της κρατικής εξουσίας, αλλά μέ τή μεγαλύτερη δυνατόν ένίσχυσή της».

'Η άποψη ότι τό δίκαιο μπορεί ν' άποτελέσει μέσο πολιτικής μέ στόχο τό μετασχηματισμό δέ σημαίνει, ότι άρκοουν πολιτικές μεταρρυθμίσεις για να πραγματοποιηθεί ό μετασχηματισμός της κοινωνίας. Τό δίκαιο δέν εγκαθιδρύει τήν κοινωνική όργάνωση. Έξουσίες, δικαιώματα, ύποχρεώσεις, ποινές σε περίπτωση μή συμμόρφωσης ένυπάρχουν στις κοινωνικές σχέσεις. Άποκτούν μέ τή νομική κατοχύρωση νομιμότητα, αύξημένη λειτουργικότητα και, χάρη στα χαρακτηριστικά αυτά, διαμορφώνουν και έπεκτείνουν τις σχέσεις εξουσίας. Τό δίκαιο συντείνει άποφασιστικά στη διαμόρφωση της κοινωνίας, δέν είναι, όμως, γενεσιουργός αίτία της. Νομικές μεταρρυθμίσεις δέν μπορούν από μόνες τους να τροποποιήσουν τις βασικές σχέσεις εξουσίας. 'Η οικονομική δομή διατηρεί τόν κυρίαρχο ρόλο στον καπιταλιστικό κοινωνικό σχηματισμό. Τό δίκαιο τήν διαπλάθει και τήν εκφράζει μάλιστα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό άπ' ό,τι σε άλλες έποχές. Όλο και περισσότερες κοινωνικές σχέσεις νομιμοποιούνται. Τό δίκαιο ύποκαθιστά τή θρησκεία και τις παραδόσεις, άναπληρώνει τήν ήθική. Είναι γι' αυτό ένα από τά κυρίαρχα φαινόμενα της σύγχρονης έποχής. Άποτελεί άναγκαία, άλλ' όχι ίκανή προϋπόθεση για τήν εξέλιξη της κοινωνίας. 'Η άριστερά δέν μπορεί, έπόμμενα, να τό άγνοήσει.

'Αντιμέτωπη μέ τά νομοσχέδια μιās συντηρητικής κυβέρνησης θά ήταν λάθος να άρνεϊται κάθε ρύθμιση, όπως θά ήταν λάθος και ή άποδοχή ενός νόμου μόνο επειδή είναι έπεν-

δυμένος σε προοδευτική φρασεολογία. Σε κάθε περίπτωση είναι άναγκαία ή έρευνα τών αίτιών και της λειτουργίας του νόμου. Κρίσιμο σημείο άποτελεί ή διαπίστωση τών μορφών κοινωνικής όργάνωσης, τών προτύπων που προωθεί ό νόμος. 'Η άριστερά δέν μπορεί να επικροτεί ρυθμίσεις που θ' άποτελέσουν έμπόδια σε μιá διαδικασία μετασχηματισμού, άντιστρατεύονται μέ θεσμούς, όπως τόν δημοκρατικό προγραμματισμό ή τήν περιφερειακή όργάνωση. 'Η άριστερά δέν μπορεί να συναινεί στην όλο και πιο έκτεταμένη διάσπαση του πληθυσμού σε ομάδες μέ ειδικά προνόμια, που άποτελούν φραγμό σε κάθε προσπάθεια όρθολογικής όργάνωσης της κοινωνίας. Όπως πρέπει να είναι αντίθετη στη νοοτροπία ίκανοποίησης αίτημάτων σε ειδικές διατάξεις, που δημιουργούν δάσος από ρυθμίσεις, συνεχείς παγίδες στην πορεία για μιá συνολικότερη λύση τών προβλημάτων. Οι θέσεις της άριστεράς πρέπει, κύρια, να εκφράζουν και να συντελούν στην πραγματοποίηση του προγράμματός της. Σε δεύτερη μοίρα, να άποτελούν αντίλογο στη συντηρητική παράταξη και διάλογο μέ τις ομάδες πίεσης. Έτσι μόνο θά μπορέσει ή άριστερά να έτοιμάσει από σήμερα τήν κοινωνία του αύριο.

'Η ψήφιση ενός νόμου πρέπει ν' άποτελεί για τήν άριστερά άφορμή για κριτική εξέταση τών προβλημάτων που επιδιώκει να λύσει, για άποκάλυψη τών πραγματικών προθέσεων ενός συντηρητικού νομοθέτη, για καταγγελία τών ρυθμίσεων, που είναι αντίθετες μέ τά συμφέροντα τών εργαζομένων. Μπορεί να προκαλέσει διαδικασίες που θά έπεκτείνουν τήν άμφισβήτηση για τή λειτουργία του συστήματος και θά επιτείνουν τήν άδυναμία του να νομιμοποιηθεί ήθικά. Παράδειγμα άποτελεί ή κρίση που δημιουργήθηκε στα πανεπιστήμια μετά τήν ψήφιση του ν.815 για τήν άνώτατη παιδεία.

'Η πολιτική δικαίου της άριστεράς δέν πρέπει να άφορά μόνο τή νομοθετική διαδικασία. Συμπληρώνεται μέ ένα πρόγραμμα δουλειάς για τήν κριτική έπεξεργασία του δικαίου. Τρεις θά έπρεπε να 'ναι οι κύριοι στόχοι του προγράμματος τούτου.

α. 'Η έρμηνεία του δικαίου, όπως πραγματοποιείται από τήν πλειονότητα τών νομικών, σπάνια ανατρέπει στις αιτίες μιās νομικής ρύθμισης. 'Η συγκεκριμενοποίηση και άνάπτυξη του περιεχομένου του νομικού κανόνα γίνεται είτε μόνο μέ τήν άνάλυση τών νομικών έννοιών, τών όποιών ή σημασία θεωρείται ως δεδομένη, είτε μέ άναδρομή στα οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα που επιδιώκει να ρυθμίσει ό νόμος. 'Η έρμηνεία πρέπει να συναρτά τόν κανόνα μέ τά ύλικά συμφέροντα που τόν διαμορφώνουν και τόν καθορίζουν. Πρέπει ν' άποκαλύπτει τόν συσχετισμό της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς μέ τις ύλικές επιδιώξεις και δεσμεύσεις, τις κοινωνικές άναγκαιότητες που ξεκινούν από τις συνθήκες παραγωγής και τήν συναρτημένη διανομή κοινωνικής εξουσίας, τις νομοτέλειες που δημιου-

ΣΩΚΡΑΤΗ ΡΑΓΓΑ

δύο βιβλία ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ:

1. «ΤΙ ΛΕΕΙ Ο ΜΑΡΞ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ».

2. «ΤΙ ΛΕΕΙ Ο ΙΔΙΟΣ Ο ΛΕΝΙΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΤΑΛΙΝ»

● 'Η πραγματική αλήθεια για κάθε σκεφτόμενο άνθρωπο.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

«ΣΩΚΡΑΤΗΣ» Ζωωδ. Πηγής 4, τηλ.

ΤΟ ΠΛΕΧΤΟ ΣΤΗΝ ΠΗΓΗ ΤΟΥ

ΠΛΕΚΤΑ
ΑΝΔΡΙΚΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ

Ευτυχία 'Ιγνατιάδου

ΣΤΑΔΙΟΥ 48 (ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ)
ΤΗΛ.

γούν θεσμοί και κοινωνικές δομές. Μέ τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ή καθολική σύνδεση των νομικών συμβόλων με τό κοινωνικό περιβάλλον, αναλύεται ό νόμος ως «σύνολο αιτιών, λειτουργιών και κοινωνικών αποτελεσμάτων».

Η αναδρομή στις αιτίες πρέπει να συνοδεύεται από διαρκή αντιπαράθεση των πραγματικών κινήτρων και αποτελεσμάτων μιας ρύθμισης με τις επίσημες εξαγγελίες. Η αντιπαράθεση αυτή επιτρέπει να διαπιστωθεί ή διαφορά μεταξύ προδιαγραφής και υπάρχοντος, είναι μέσο γνώσης και αποκάλυψης. Η ανάλυση του «νόμου περί έλέγχου των μονοπωλίων» του 1977 μπορεί να δείξει ότι ό νόμος δέν καθιερώνει έλεγχο των μονοπωλίων, δέν θίγει καν τό πρόβλημα της συγκέντρωσης του κεφαλαίου, άλλ' αντίθετα ευνοεί τις συνενώσεις επιχειρήσεων.

β. Η διαπίστωση ότι τό δικαιο ως θεσμός και ιδεολογία έχει «υλική ύπόσταση», ότι είναι στοιχείο πού δρᾷ στην κοινωνική πραγματικότητα, σημαίνει ότι πρέπει να κατανοήσουμε όχι μόνο τις αιτίες γένεσής του, αλλά και τον τρόπο δόμησης και λειτουργίας του. Πρέπει να έρευνήσουμε την τεχνική δημιουργίας των κανόνων, την ένταξή τους στο σύστημα, την εφαρμογή, συμπλήρωση και επέκτασή τους, τις μεταξύ τους συγκρούσεις. Η διαπίστωση π.χ. ότι ή καπιταλιστική παραγωγή απαιτεί, μεταξύ άλλων, γενικούς και άφηρημένους κανόνες, τούς νόμους, για την όργάνωσή της, συνεπάγεται την έρευνα, με ποιά κριτήρια μπορεί να καθορισθεί τό γενικό και άφηρημένο και ποιά είναι τά όρια μεταξύ γενικής και άθέμιτης ειδικής ρύθμισης. Η έργασία αυτή δέν ταυτίζεται με την άπασχόληση της κατεστημένης νομικής έπιστήμης, γιατί προϋπόθεσή της είναι ή εξέταση της μορφής (του νομικού κανόνα) ως στοιχείου πού συνδέεται με τά υλικά στοιχεία (παραγωγικές σχέσεις) σε σχέση άλληλοεπίδρασης.

γ. Η κριτική του δικαίου πρέπει να συνοδεύεται από τον καθορισμό και την έπεξεργασία των προοπτικών πού δικαιολογούν την κριτική και διαγράφουν τή διεξόδο από τις αντιφάσεις πού έπισημαίνονται.

Μιά τέτοια προσπάθεια απαιτεί μιά νέα αντίληψη για τή σχέση ανάμεσα σε δικαιο και πολιτική. Η άρχουσα νομική θεωρία διαχωρίζει αυστηρά μεταξύ δικαίου και πολιτικής. Ο διαχωρισμός έχει την αίτια του στη διάκριση κράτους και κοινωνίας, πού καθιερώθηκε από την άστική ιδεολογία τον 19ο αιώνα. Ο όρος κοινωνία προσδιόριζε, σύμφωνα με τις αντίληψεις των νομικών της έποχής εκείνης, τον έλεύθερο από οποιαδήποτε κρατική επέμβαση χώρο δραστηριότητας, όπου κάθε άτομο (άστος) ανάπτυσσε έλεύθερα τις επιχειρήσεις του και έπικρατούσε ή φυσική άρμονία πού άποκαθιστούσε ό ανταγωνισμός. Άποστολή του κράτους ήταν να έπιμελείται την άπρόσκοπη ανάπτυξη της κοινωνίας των άστών, με τό να φροντίζει άποκλειστικά την έξωτερική και έσωτερική ασφάλεια. Όποιαδήποτε άνάμιξη του στην οικονομική ζωή ήταν αυστηρά άπαγορευμένη. Στο σύστημα τούτο τό δικαιο θεσπιζόταν για ν' αντιμετώπισει άνωμαλίες πού παρουσιάζονται στη λειτουργία της κοινωνίας, όπως ή μη έκπλήρωση συμβατικών ύποχρεώσεων. Τό δικαιο άφορούσε την κοινωνία. Ήταν ιδιωτικό δικαιο πού ρύθμιζε τις σχέσεις μεταξύ των μελών της άστικής κοινωνίας. Η πολιτική, αντίθετα με τό δικαιο, άνήκε στη σφαίρα του κράτους. Σκοπός της ήταν να δημιουργεί σε αυστηρά καθορισμένες διαδικασίες (κοινοβούλιο) τούς αναγκαίους έλάχιστους νομικούς κανόνες και να διοργανώνει τούς μηχανισμούς εξασφάλισης της έσωτερικής και έξωτερικής τάξης. Συνακόλουθα και οι διατάξεις πού καθόριζαν τις σχέσεις κράτους και πολίτη ή μεταξύ κρατικών φορέων (δημόσιο δικαιο) είχαν, κατά τούς νομικούς, βοηθητική λειτουργία σε σχέση με τό ιδιωτικό δικαιο.

Η κοινωνική εξέλιξη έδειξε ότι ό διαχωρισμός ανάμεσα σε μιά κοινωνία ιδιωτών — αυτόλειτουργούσα χάρη στον ανταγωνισμό — και σε ένα κράτος προστάτη ήταν ιδεολογικό εύρημα χωρίς αντίκρυσμα στην πραγματικότητα. Η ιδιωτική δραστη-

ριότητα προϋποθέτει και καθορίζεται από τή δημόσια δραστηριότητα, κράτος και κοινωνία, δικαιο και πολιτική άποτελούν ένότητες.

Ο διαχωρισμός μεταξύ δικαίου και πολιτικής άπορρέει από την αντίληψη, πού θέλει τό δικαιο άποτέλεσμα της πολιτιστικής εξέλιξης, δημιούργημα λογικής έπεξεργασίας μεταφυσικών, φιλοσοφικών και πολιτιστικών άρχων. Η στήριξη του νομικού κανόνα στο φυσικό δικαιο ή σε γενικές ήθικές άρχές άνεξαρτοποιεί τό δικαιο από την καθημερινή πραγματικότητα, τό θωρακίζει άπέναντι στην κριτική πού βασίζεται στην καθημερινή πρακτική, τό νομιμοποιεί. Η άπολιτικοποίηση των νομικών κανόνων άποτελεί έκφραση πολιτικής σκοπιμότητας. Τό έμφανιζόμενο ως άσχετο με την πολιτική δικαιο είναι κατ' έξοχήν έκφραση όρισμένης πολιτικής.

Τό διαχωρισμό μεταξύ δικαίου και πολιτικής στήριζε ή άποψη ότι τό δικαιο ως έπιστήμη δέν μπορεί να καθορίζεται από πολιτικούς ύπολογισμούς. Ο σχηματικός διαχωρισμός έπιστήμης και πολιτικής έκφραζε μιά έποχή, όπου ή έρευνα ήταν ιδιωτική, ή άτομική προσφορά υλικών μέσων και έργασίας άρκούσε για την πραγματοποίηση του τεχνικού έπιτεύγματος, ή άξιοποίησή του ήταν έπίσης ιδιωτική. Η έκταση, ή χρηματοδότηση και οι στόχοι της σύγχρονης έρευνας δείχνουν ότι ή έπιστήμη είναι κοινωνικά προσδιορισμένη. Έπιστήμη χωρίς πολιτικό ρόλο και πολιτική έπίπτωση δέν ύπάρχει.

Τό δικαιο είναι συνυφασμένο με την πολιτική. Τό δικαιο πού δέν θέλει μόνο να συντηρήσει και να προφυλάξει, αλλά και να αλλάξει, πρέπει να είναι πολιτικοποιημένο. Πολιτικοποιημένο σε αντίθεση με τό φαινομενικά άπολιτικό δικαιο της άστικής κοινωνίας. Πολιτικοποιημένο, γιατί ή εφαρμογή του θά βασίζεται στην ανάλυση των συγκεκριμένων συμφερόντων των τάξεων, κοινωνικών ομάδων και ατόμων πού έξυπηρετεί, στην έρευνα του ιδεολογικού του ρόλου. Πολιτικοποιημένο, γιατί θά άποτελεί στοιχείο πολιτικής δράσης. Τό συγκεκριμένο περιεχόμενο του νέου δικαίου θά προκύψει όχι από νοητική έπεξεργασία έννοιών και άρχων, αλλά από την έπιστημονική ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας, από τή μελέτη του συγκεκριμένου και διαρκώς μεταβλητού σε συνάρτηση με ένα πρόγραμμα πού θά διαγράφει τούς στόχους του μετασχηματισμού σε μιά δημοκρατική κοινωνική (σοσιαλιστική) πολιτεία.

Η κατεστημένη νομική έπιστήμη, όπως και ή συντηρητική παράταξη καταλαμβάνονται από ρίγη άγανάκτησης με την προοπτική πολιτικοποίησης του δικαίου. Ταυτίζουν την πολιτικοποίηση με την κομματικοποίηση και διαγράφουν τον κίνδυνο άπονομής του δικαίου με βάση άμεσες πολιτικές σκοπιμότητες. Η συντηρητική παράταξη άσκει, όπως έδειξε ή παραπάνω ανάλυση, με την άπολιτική της στάση, πολύτιμη, πού κρύβει τον χαρακτήρα της για να είναι πιο άδυσώπητη. Πολιτικοποίηση δέν σημαίνει ούτε κομματικοποίηση, ούτε ύποβιβασμό της δικαιοσύνης σε έκτελεστή έντολών. Σημαίνει την έπιστημονική μελέτη του δικαίου. Έπιστημονική, γιατί δέν περιορίζεται από ιδεολογικές άπαγορεύσεις, άλλ' ανατρέχει στις πραγματικές αιτίες, είναι άποκαλυπτική των σχέσεων εξουσίας πού δημιουργούν οι νομικοί κανόνες, και τολμά ν' αντιμετώπιζει τις σήμερα ύπερχνα συγκαλυμμένες σκοπιμότητες. Δέν μπορεί γι' αυτά καθ' αυτά να είναι δημοκρατική στην επιδίωξή της και άντικειμενική στο άποτέλεμά της.

Κάθε Κυριακή

Εξόρμηση
THE KYRIAKH

ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ